

Hoe een landmetersfamilie het kaartbeeld van een groot deel van Holland bepaald heeft

Jan Pietersz. Dou, zoon Jan/Johannes en zijn kleinzoon Johan zijn van enorme invloed geweest op het beeld dat wij hebben van hoe grote delen van Holland er in de zeventiende eeuw uitzagen. In deze publicatie worden veel kaarten getoond en besproken, en de lijdensweg die soms afgelegd moest worden voor een prachtige kaart of atlas het licht kon zien.

Diederik Aten, Jan de Bruin, Gert Koese, Joke Manshanden, Paul Schevenhoven en Han van Zwet, *Dou. Landmeters in Rijnland en Hollands Noorderkwartier, 1600-1680*. (Leiden/Heerhugowaard 2016). ISSN 1572-3135. € 15,00. 127 p.

Dit boek, dat niet in de handel is, maar verscheen als een samenwerkingsproject van het Hoogheemraadschap van Rijnland en Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, diende ook als de 33^e uitgave van de Vrienden van de Hondsbossche, kring voor Noord-Hollandse waterstaatsgeschiedenis. Samenwerking, omdat Jan Pietersz. Dou, zijn (amper genoemde) broer Harmen, zijn zoon Jan (sedert 1641 Johannes) Dou en diens zoon Johan Dou(w) niet alleen maar werkzaam waren in het Rijnlandse, maar hun vleugels heel wat wijder uitsloegen, vooral ook ten noorden van het Y. Het boek is, zoals het een boek over vooral kaarten betaamt, prachtig geïllustreerd met tal van bekende, maar vooral heel veel niet in brede kring bekende kaarten. Hoewel detailkaartjes niet geschuwd worden, trekken natuurlijk de zeer grote wandkaarten de meeste aandacht. De Dou's en hun opdrachtgevers hadden het geluk zeer ervaren en consciëntieuze graveurs te treffen, die voor een prachtig eindresultaat zorgden, vaak omringd door groot uitgevoerde familiewapens van de belangrijkste bestuurders. Het zijn toch wel die grote en beroemde kaarten die de meeste bladzijden toegekend gekregen hebben. Het overige landmeetwerk komt wat minder goed uit de verf. Alle nadruk valt op de kaarten uit de collecties van de twee hoogheemraadschappen. Dat er in tal van andere archieven stapels kaartboeken en losse kaarten te vinden zijn, waarop b.v. het landbezit van gasthuizen, weeshuizen, de Ridderschap, kerken enz. enz. afgebeeld is, wordt amper vermeld. Maar goed, als dan maar diepgaand genoeg de historie van de waterschapskaarten behandeld wordt, vergoedt dat veel.

Als eerste behandelt Joke Manshanden het 'Leven en werk van drie generaties Dou'. Daarbij zijn het vooral de grote lijnen en de oude literatuur die overheersen; een recenter en diepgravender artikel als dat van C. de Graaf, 'De verwanten van Jan Pietersz. Dou(w)', in *Gens Nostra* 60 (2005) p. 113-136 en 339-369, wordt niet eens genoemd. Daarna bespreekt Han van Zwet het door Jan Pietersz. uitgevonden meetinstrument dat – naar blijkt – nog maar recent de naam 'Hollandse cirkel' gekregen heeft. Een geweldige vooruitgang indertijd, en tot diep in de negentiende eeuw onder handbereik van iedere landmeter. Ook de andere technische aspecten van het landmeten worden in kort bestek behandeld; dat Jan Pietersz. ook een tijd lang(?) een nieuwe manier van het berekenen en uitdrukken van de oppervlakte van kleinere stukken land bezigde (met enkele en dubbele riemvoeten en zo), wordt niet vermeld.

De volgende artikelen gaan over de Dou's in Rijnland en zijn uiteraard geschreven door de medewerkers van dat Hoogheemraadschap. Gert Koese behandelt de grote overzichtskaart van 1647 van Jan/Johannes en Steven Pietersz. van Brouckhuysen (waarover al literatuur bestaat) en de grenskaarten van het Hoogheemraadschap. Andere aspecten als waterkeringen, boezemwateren, polderkaarten en kaarten van landwegen worden door o.m. Paul Schevenhoven behandeld. Vaak is daar één of een aantal kaarten diepgaander bestudeerd. De gekozen voorbeelden zijn treffend en vaak geldend voor vele verwante kaarten, al is natuurlijk iedere kaart uniek.

Was over de werkzaamheid in Rijnland best al veel bekend, voor Noord-Holland geldt dat veel minder. Allereerst behandelt Diederik Aten de rol van Jan Pietersz. in droogmakerijen en bedijkingen, zoals de Beemster en de Purmer. Overigens was hij ook in Zuid-Holland al op dat gebied actief geweest, waarbij vooral de Lisserpoel onder Lisse en Sassenheim met ere genoemd mag worden; hier speelde Dou ook een secretaris-rol. Zoon Johannes maakte twee zeer grote kaarten van met name Westfriesland: één voor een proces over de oppervlakte binnen de Westfriese Omringdijk en welke ambachten hoeveel zouden moeten bijdragen aan de kosten van het dijkonderhoud (een Groot Proces dat van 1637 tot 1695 zou duren en Dou zou daar van 1651 tot 1657 mee bezig zijn), en een van het Hoogheemraadschap van de Uitwaterende Sluizen, waaraan hij in 1661 begon, maar die pas na eindeloos gedoe in 1682, zijn sterfjaar, in druk verscheen. Dat hij slechts onder dreiging en na bezoek door deurwaarders in 1677 eindelijk zijn papieren kaart inleverde (die toen nog gegraveerd moest worden), leest als een soort minidrama. De afgesproken 4000 gulden lijken heel veel geld, en de extra 630 gulden een leuke bonus, maar gezien de hoeveelheid werk lijkt het eerder zuurverdiend en hij zal er niet rijk van zijn geworden (al stierf hij als een welgesteld burger). Jan de Bruin resp. Diederik Aten leggen echt eer in met hun noeste zoekwerk.

Handig zijn de kaartwijzers, waar in een grote kaart met rode kaderlijnen ingetekend is waar de afgebeelde oude kaarten te situeren zijn en hoe die georiënteerd zijn. Plaatsen in deze regio die meer dan eens op een afgebeelde kaart voorkomen zijn Alphen, Boskoop, Katwijk, Lisse, Noordwijk, Valkenburg, Voorschoten, Wassenaar en Zegwaard (Zoetermeer). Dat er dan een afbeelding is van "de" sluis te Spaarndam, waar er toen nog drie in functie waren, de Grote sluis, de Waardersluis en Kolksluis (p. 68) zonder dat de lezer meteen ziet welke bedoeld is, mag geen naam hebben.

Vooraf dankzij het vele prachtige kaartmateriaal is dit een fraaie en toch ook waardevolle publicatie geworden. Waar een samenwerking over het Y heen wel niet toe kan leiden!

Piet de Baar